

Paleorecol·lectors del segle XXI (1a part)

Jordi Jover Garcia

Es diu que els humans som trinitaris neurològicament, vull dir, posseïm tres cervells en un mateix: el neocòrtex o cervell racional, el límbic o cervell emocional i el reptilià o cervell primitiu/instintiu. Serà doncs culpable el nostre cervell reptilià de la floració de les dietes «paleo» que estan envaint blocs de nutricionistes i «crossfitters», i restaurants de tota urbe que aspire a moderneta?

Jo per si un cas, he decidit afegir el meu granet de sorra a aquesta hi(p)stèria, una més, d’esnobisme il·lustrat, no siga cas que em quede al marge d’èsser un neopaleohumà com cal.

Drupes, polidrupes, baies, poliaquenis... Tota una voràgine frutescent aguantant els nostres boscos i bardisses a les darreries de l’estiu, expectants a què tot *Homo sapiens sapiens* amb anhels de l’edat de pedra i el seu cervell primigeni activat faça honor al segon cognom que li atorguen els llibres escolars de socials, recol·lectors. Doncs sí, anem a conèixer una mica la part vegana de la dieta dels maquis, us sembla? Fem una ullada, en dues entregues, ara i a la tardor, a les nostres fruites del bosc.

Potser la més familiar d’aquestes és la

móra d’esbarzer (*Rubus ulmifolius*), de la família de les rosàcies. Tècnicament una polidrupa, la móra, és un fruit que partint del verd i passant pel roig, vira al morat fosc a la seua maduresa, allà a finals d’agost o principis de setembre en funció de la latitud i l’alçada. Eixe cromatisme senescent dóna per un costat nom a un color reivindicatiu de gènere com és el morat, i dóna color per altre a les delicioses melmelades i confitures que es preparen arreu del territori.

L’arbust heliòfil que produeix els preats fruits s’engalana amb flors rosades a les darreries de la primavera i les seues ramificacions estan encuirassades de punxes i farcides de fulles tri o pentafofoliades i serrades al marge que, tal com indica els seu epítet llatí *ulmifolius*, plagien les de l’om. És aquest, doncs, un mur vegetal infranquejable que custodia eficientment els llindars humits de boscos i camps.

Aneu al poble del territori que aneu, serà difícil trobar alguna persona que no s’haja enredat o punxat amb el nostre esquerp protagonista, ja siga voluntàriament com a penitència pel furt de móres, o involuntàriament recollint una pilota penjada com és el meu cas. Siga com siga, aquesta presència vivencial ha florit en forma de noms a la nostra llengua. *Esbarzer* en estàndard, però també *asbarzer*, *ambarzer*, *arça*, *abarta*, *abatzer*, *albardissa*, *sarsa*, *morillera*, *albarzer* com diuen a la meua

terra, o *romiguera* com l’anomenen a part de les terres de l’Ebre. Complexa és l’etimologia d’aquests termes, que té, segons Joan Coromines, un incert origen preromà amb el mot *barça* que designaria el propi vegetal, al qual se li hauria afegit l’article àrab *al* i possiblement, com explica Daniel Climent a *l’Herbari de Mètode*, també el sufix català *-er* de significat «que produeix» (com als exemples taronger, magraner...)

‘Estan amagats axí com perles en arena e moxons en barça d’espines’, Arnau de Vilanova (ap. Menéndez Pelayo Heter. I,751).

Per acabar amb aquesta primera i més important fruita que, no cal dir-ho, podem trobar perfectament passejant pel terme de Riudoms, alguna curiositat interessant més que es deriva d’altres termes emprats per referir-se a l’esbarzer a diferents llengües de la Península. Aquest és el cas del mot basc *arantza* que és utilitzat paral·lelament com a nom propi femení, per ser el nostre arbust protagonista, present en abundància al lloc on la verge va fer la seua suposada aparició on hi ha ara el Santuari d’Arantzazu, a Guipúscoa. Per altra banda, del terme castellà *zarza*, amb una etimologia també preromana, trobem entre d’altres topònims un de ben curiós: el Palau de la Zarzuela de Madrid, el qual agafaria el seu nom dels esbarzers que l’envoltarien adés. I del qual, al seu

torn, agafaria el seu nom la sarsuela, un gènere musical emparentat amb l’òpera les representacions del qual s’iniciarien en aquest palau.

Una germana de gènere més amable per mancar de punxes tan robustes, la gerderà (*Rubus idaeus*), podria ser un còmode segon objectiu com a paleohumans contemporanis. Això sí, us hauríeu de desplaçar una mica fora de Riudoms i de la comarca. Aquest és un arbust d’apetència per climes

«La móra és un fruit que partint del verd i passant pel roig, vira al morat fosc a la seua maduresa, allà a finals d’agost o principis de setembre en funció de la latitud i l’alçada»

més frescos i humits que apareix a les clarianes de boscos de l’estatge montà, representats a la nostra geografia al llarg del Pirineu, al Montseny i amb alguna població als Ports de Tortosa i Beseit. Però malgrat la seua relativa llunyania del Camp de Tarragona, els fruits polidrúpics que brollen d’algunes de les seues branques a l’estiu, els gerds, són una *delicatessen* ben distribuïda per supermercats i verduleries dels estatges

més baixos.

No és d’estranyar, perquè segons els habitants de l’illa de Creta, els gerds haurien servit d’aliment a Zeus a la muntanya d’Ida, on naixeria amagat de la crueltat i l’ambició del seu pare, Cronos. O tal com altres interpretacions relaten, seria la sang que brollaria del pit de la nimfa Ida la que tenyiria permanentment de roig uns gerds blancs després de punxar-se tractant de calmar el plor del nadó Zeus amb les delicioses fruites. Però cap dels dos relats etimològics d’aquest *Idaeus rubus* que Plini el Vell va batejar al segle I dC, malgrat l’encís i la bellesa que transmeten, serien massa consistents front una rigorosa anàlisi científica actual. Ni la corologia actual situa cap gerdera salvatge a l’illa de Creta, ni la feble anatomia de les punxes de la gerdera hauria sigut capaç de ferir d’una forma tan intensa la nimfa Ida.

Ara que ja us he iniciat al frugivorisme és el moment d’aturar-nos ací temporalment. Ja sé que encara ens queden maduixes, nabius, aranyons... però no defalliu que acabareu sent uns paleorecol·lectors del segle XXI com cal. Entretant, podeu col·laborar formant part dels mecanismes dispersius naturals de llavors d’esbarzers i gerderes. Això sí, com a bons vectors endozocòrics racionals, tingueu en compte les informacions sobre la seua ecologia que us he donat abans de convertir-vos en paleodispersors actius. »

Móra d’esbarzer, de nom científic *Rubus ulmifolius*. Foto: Jordi Jover Garcia.

